

Νέες παρατηρήσεις στον παρακείμενο της κοινής νεοελληνικής

1. Εισαγωγικά

Ο νεοελληνικός παρακείμενος της μορφής *έχω γράψει* έχει απασχολήσει απο παλιά τους γλωσσολόγους (Χατζιδάκις 1905· Jannaris 1897 κλπ.), σήμερα μάλιστα φαίνεται οτι αποτελεί ένα απο τα πιο ενδιαφέροντα θέματα της γλωσσολογικής ανάλυσης της κοινής νεοελληνικής (ΚΝΕ), πρβ. και γενικά το θέμα του παρακειμένου σε άλλες γλώσσες, όπως και το θέμα γενικά των ρηματικών κατηγοριών (πρβ. στον S. Beckett, *Molloy* [βλ. Beckett 1976, 252]: «[...] for at the same time it is over and it goes on, and is there any tense for that?»). Τα τελευταία χρόνια έχουν ασχοληθεί με τον παρακείμενο ο Βελούδης (1989· 1990α· 1990β· 1992· 1993), που τον θεωρεί ως έκφραση του συναγόμενου, του δεδομένου: «how its linguistic context at the moment of utterance is related to the portion of the universe created up to that moment, [...] it makes anaphoric reference to the universe of discourse, it expresses a pragmatic inference of givenness drawn up from (past or current) situation considered to belong to the universe of discourse» (Veloudis 1994, 130)· επίσης, η Hedin (1987, 108), που τον θεωρεί ως «experiential, [...] situations located in the present frame, but detached from the immediate present», ο Mackridge (1985, 116), που τον χαρακτηρίζει ως «hardly ever obligatory [...] refers to a time anterior to another time», η Μόζερ (1986· 1989, για την ιστορία του) κ.ά. (βλ. Σετάτος 1984· 1993).

Η χρήση και λειτουργία των ρηματικών τύπων (όψη, χρόνοι, εγκλίσεις), κατηγοριών (διαθέσεις) κλπ. θέτει συχνά το πρόβλημα της μεθόδου εξέτασης, όπως φαίνεται ιδιαίτερα στις ‘κρυφές’ κατηγορίες (π.χ. διαθέσεις, βλ. Σετάτος 1996) και σε ισοδύναμους τύπους σε πολλές περιπτώσεις χρήσεων, όπως η περίπτωση αορίστου – παρακειμένου (*έγραφα* – *έχω γράψει*).

Οι δυσκολίες της εξέτασης στην περίπτωση αυτή συνίστανται στα εξής:

- δέν είναι πάντα εύκολη η απόδειξη διαφορών μεταξύ τους, διότι οι χρήσεις και οι λειτουργίες φαίνονται όμοιες και οι διάφορες εκτιμήσεις υποκειμενικές·
- ορισμένοι ισοδύναμοι τύποι θέτουν το πρόβλημα της πιθανής διαφοράς τους, π.χ. *έχω γράψει* – *έχω γραμμένο* (παρακείμενοι α΄ και β΄· κατα τον Τζάρτζανο, 1946–1953, τ. 1, ο α΄ τονίζει την πράξη, ο β΄ το αποτέλεσμα της, ενώ και οι δύο δηλώνουν το τετελεσμένο στο παρόν)·
- παρατηρείται επικάλυψη ορισμένων χρήσεων·
- υπάρχει λογική σχέση μεταξύ διαφορετικών ερμηνειών, π.χ. ο παρακείμενος α΄ ως δήλωση του δεδομένου (Γ. Βελούδης) – του προτερόχρονου του παρόντος (Μ. Σετάτος)·
- υπάρχουν πιθανές αντιφατικές χρήσεις, πιθανές εξελικτικές φάσεις, ξένες επιδράσεις, διαφορές μεταξύ ομιλητών ως προς τις αποδεκτές χρήσεις, περιπτώσεις αδύνατων χρήσεων αορίστου ή παρακειμένου α΄·
- χρειάζεται εξαντλητική συγκέντρωση του γλωσσικού υλικού: κάθε επίπεδο γλώσσας, κάθε συνδυασμό με άλλα γλωσσικά στοιχεία στο ίδιο κείμενο, ομιλητών κάθε ηλικίας κλπ.

Αντίστοιχα η εξέταση πρέπει να περιλάβει ποικιλότατα θέματα και οπτικές γωνίες, π.χ. ανάλογα με περιοχές της γλώσσας: φωνολογία / φωνητική (επιτονίσεις τύπων κλπ.), μορφολογία (ελλείψεις και κενά σχηματισμού ρημάτων), σύνταξη (χρήσεις αορίστου – παρακειμένου α΄ – παρακειμένου β΄, συνδυασμοί τύπων, χρόνοι με τύπους σε -οντας, σε -(σ)ει, ακολουθία χρόνων, εγκλίσεων κλπ. / φράσεων / προτάσεων, συνδυασμοί με τροπικά ρήματα), λεξιλόγιο / φρασεολογία (σύνθετα ρήματα κλπ.), πραγματολογία (απαντήσεις, αντιδράσεις, αναφωνήσεις, συνδυασμοί με επιρρήματα και μόρια), επίπεδα της γλώσσας (λογοτεχνικά είδη, π.χ. ημερολόγιο, αφήγηση), μετάφραση (π.χ. από τα τουρκικά, συγκριτικά με τον τουρκικό ρηματικό τύπο σε -miş κλπ.), ιστορία της γλώσσας (προέλευση παρακειμένου α΄, εμφανίσεις κατά περιόδους, πιθανές επιδράσεις, παράλληλα φαινόμενα, πρβ. βαλκανικές γλώσσες), βιβλιογραφία (εκτεταμένη).

2. Παρακειμένος α΄ και παρακειμένος β΄

Η διαφορά μεταξύ των έχω γράψει / γραφεί / γραφτεί και έχω γραμμένο / είμαι γραμμένος είναι ότι ο παρακειμένος α΄ δηλώνει το προτερόχρονο σε σχέση με τον ενεστώτα / το παρόν της εκφώνησης και ο παρακειμένος β΄ το συντελεσμένο / τετελεσμένο στον ενεστώτα / στο παρόν (πρβ. Τζάρτζανος 1946–1953, τ. 1, αποτέλεσμα στο παρόν), όπως φαίνεται από παραδείγματα σαν τα εξής:

- *εις φυλακήν μ΄ εβάλασιν κι είμαι φυλακισμένος και οτι σφιχτοκλειδώνουν τον κι έχουν τον κλειδωμένον (Σαχλίκης, Γραφαί και στίχοι στ. 214, 284, βλ. Wagner 1874), αλλά μ΄ έβαλαν φυλακή κι έχω φυλακιστεί (ξεχωριστές ενέργειες), με σφιχτοκλειδώνουν και μ΄ έχουν κλειδώσει (?), θα έπρεπε να υπάρχει κάτι σαν ...και άλλη φορά κλπ.)·*
- *αυτό τό 'χω ξανακούσει – *αυτό το 'χω ξανακουσμένο • έχει ξεμάθει ό,τι άκουσε – *έχει ξεμαθημένο ό,τι άκουσε (ξε- και ξανα- δέν ταιριάζουν με το συντελεσμένο στο παρόν) • σε έχω ξεγράψει (απο καιρό) – σε έχω ξεγραμμένο (σε θεωρώ ως ξεγραμμένο) – σε ξέγραψα • αν δέν μου κάνεις αυτή τη χάρη, σ' έχω ξεγραμμένο απο τον κατάλογο των φίλων – *αν δέν μου κάνεις αυτή τη χάρη, σ' έχω ξέγραψει... (πρβ. αν δέν μου κάνεις αυτή τη χάρη, σε ξέγραψα..., το θεωρεί σαν να έγινε ήδη)·*
- *τρεχάτε, μήν ξυπνήσει ο Αράπης κι είσαστε χαμένοι – *τρεχάτε, μήν ξυπνήσει ο Αράπης κι έχετε χαθεί·*
- *τά 'χουνε μιλημένα (είναι σύμφωνοι τί θα πούν, τί θα κάνουν) – τά 'χουνε μιλήσει (συζητήσει) • οι ένορκοι είναι μιλημένοι (γι' αυτό συμφώνησαν στην απόφαση), πρβ. οι ένορκοι είχαν μιληθεί (αλλά δέν επηρεάστηκαν κλπ.)·*
- *η φάκα έχει πιάσει πολλούς ποντικούς (ως τώρα) – η φάκα έχει πιασμένους πολλούς ποντικούς (που είναι τώρα μέσα σε αυτή)·*
- *έχει δεμένα τα χέρια (πρβ. και μεταφορικά: αδυνατεί να ενεργήσει) – έχει δέσει τα χέρια (κάποιου) • του έχω μαζεμένα πολλά (μεταφορικά: 'έχω παράπονα') – του έχω μαζέψει πολλά (κυριολεξία, π.χ. γραμματόσημα, πρβ. του έχω πολλά μαζεμένα: και τον περιμένω να του τα δώσω) • τά 'χει χαμένα (τ' αδελφια του, μεταφορικά: τα μυαλά του) – τά 'χει χάσει (τ' αδελφια του αλλά ίσως τα ξαναβρεί, τα χρήματα, μεταφορικά: τα μυαλά του, γι' αυτό τον βλέπεις έτσι)·*

- *έχε με παρατημένο!* – **έχε με παρατήσει!* (αλλα πρβ. *έχε με παρατήσει μιά φορά και θα δείς!:* προτερόχρονο μέλλοντος).
- *το 'χω σημειώσει κάπου* (αλλα τώρα δέν το βρίσκω) – *το 'χω σημειωμένο κάπου* (εδώ).

3. Αόριστος και παρακείμενος α΄

1) Η διαφορά αορίστου και παρακειμένου α΄ (βλ. Σετάτος 1993) συνίσταται στο ότι ο αόριστος είναι ανεξάρτητος, στιγμικός, παρελθοντικός χρόνος και ο παρακείμενος α΄ συσχετιστικός (στιγμικός) χρόνος του προτερόχρονου του παρόντος, όπως φαίνεται απο τα πρόσθετα χαρακτηριστικά παραδείγματα που ακολουθούν:

- —*Έλα, κάτσε να φάμε!* —*Α μπά, έχω φάει.* —*Έφαγες; Πότε κιόλας!;* (εδώ δέν ταιριάζει η έννοια του ‘δεδομένου’ για τον παρακείμενο α΄ [πρβ. Γ. Βελούδης], αλλα του προτερόχρονου του παρόντος), πρβ. και —*Έλα, κάτσε να φάμε!* —*Ά όχι. Έφαγα.* —*Τόσο νωρίς;*
- (στο παρόν) *Πείνασα. Τί θα φάμε;* – *Έχω πεινάσει. Δέ θα φάμε;*, πρβ. και *Είμαι πεινασμένος. δέν έφαγα τίποτε απο το πρωί.*
- (κοιτάζοντας το ρολόι) *Έχω αργήσει* (= δέν προλαβαίνω πιά, εφόσον ο ομιλητής δέν πήγε εδώ και ώρα) – *Αργησα* (= πρέπει να φύγω αμέσως, πρβ. *Βρέε άργησα* = τώρα το αντιλαμβάνομαι).
- *Δέν ήρθε. Λές να το ξέχασε;* (τον θεωρεί ακόμη κοντά) – *Δέν ήρθε. Λές να το έχει ξεχάσει;* (τον θεωρεί πιά μακριά).
- —*Δέν είναι εκεί;* —*Όχι. Βγήκε να αγοράσει εφημερίδα* (= όπου νά ’ναι θα γυρίσει) αλλα —*Όχι. Έχει βγει να αγοράσει εφημερίδα* (= και ακόμη δέν γύρισε).
- *Του τηλεφώνησες;* (όπως είπαμε, δέν πήγες να τον δείς κλπ.) – *Του έχεις τηλεφωνήσει;* (= πώς περιμένεις να..., εφόσον δέν του έχεις τηλεφωνήσει, αν του είχες τηλεφωνήσει τότε μόνο θα έπρεπε να απορείς κλπ.).
- *Του έγραψα πολλές φορές* (γεγονός) – *Του έχω γράψει πολλές φορές* (αλλα δέν πήρα απάντηση κλπ.).
- (μέλος σε συζήτηση στρογγυλής τράπεζας, τελειώνοντας όσα είχε να πεί) ... *Έχω τελειώσει* (= μήν περιμένετε περισσότερα, δέν θα συνεχίσω και τώρα είμαι ελεύθερος να ακούσω) – ... *Τέλειωσα* (= αυτό ήταν!) / *Τελείωσα* (= εδώ σταματώ, είπα ότι είχα να πώ), πρβ. —*Τελειώσαμε;* —*Ναί* αλλα —*Έχουμε τελειώσει;* —*Φυσικά.*
- (στο βιβλιοπωλείο, πωλήτρια προς πελάτη) —*Αυτό το είδατε;* —*Ναί, το είδα.* —*Α, τό 'χετε δει.*
- *Έχει διαβάσει την εφημερίδα;* (= μπορώ να την πάρω κλπ.) – *Διάβασες την εφημερίδα;* (πρβ. *Τη διάβασα. Γιατί ρωτάς;*).
- *Τα έμαθες;* (για κάτι καινούργιο) – *Τα έχεις μάθει;* (για κάτι που είχε τον καιρό να το μάθει).
- *Έχει περάσει όλη τη ζωή του χαρτοπαίζοντας* (ζει ακόμη) – *Πέρασε όλη τη ζωή του χαρτοπαίζοντας* (μπορεί και να μή ζει πιά).
- *Σε βοήθησα στο παρελθόν* (μήν το ξεχνάς, θα σε βοηθήσω και τώρα κλπ.) – *Σε έχω βοηθήσει στο παρελθόν* (κι εσύ δέν κάνεις τίποτε τώρα).
- *Κάτι έπαθε και δέν μπορεί να έρθει* (ξαφνικά τώρα) – *Κάτι έχει πάθει και δέν μπορεί να έρθει* (απο καιρό, εδώ και κάποιο χρονικό διάστημα).

- —Τό 'χω γράψει σου λέω! —Τί τό 'χεις γράψει, τώρα το έγραψες.
- —Θέλεις να φύγεις; —Δέν το αποφάσισα (= όχι) / —Δέν το έχω αποφασίσει (ακόμη) (= ώς τώρα).

2) Η διαφορά αορίστου – παρακειμένου α' (και β') οδηγεί σε διακριτικές λειτουργικές χρήσεις όπως:

- *Εγώ το βρήκα!* (άφησέ το κάτω! κλπ.) (= εγώ το βρήκα πρώτος) αλλά *Εγώ τό 'χω βρεί!* (τί μου λές τώρα;!), πρβ. και *εγώ το βρήκα πρώτος* (τώρα) – *εγώ τό 'χω βρεί πρώτος* (απο καιρό).
- *Τον είδα να βγαίνει απο το υπουργείο* (απλή πληροφορία) – *τον είχα δει να βγαίνει απο το υπουργείο* (ήπια βεβαίωση, πρβ. δεδομένο) • *τον γνώρισα* – *τον έχω γνωρίσει* • *τον συνάντησα πολλές φορές* – *τον έχω συναντήσει πολλές φορές*. — *Το είδες;* — *Το είδα / βλέπω* αλλά — *Δέν το είδες*. — *Το έχω δει σου λέω*, εφόσον με τον παρακειμένο α' δηλώνεται το προτερόχρονο του παρόντος, δηλαδή ότι δέν πρόκειται για εντελώς πρόσφατη εμπειρία, αλλά για εμπειρία κατασταλαγμένη απο καιρό.
- *Λησμονήσατε πώς αποδεικνύεται η συγγένεια δύο γλωσσών* (τώρα τελευταία, στην πρόσφατη επιχειρηματολογία σας = είναι παράλειψή σας) – *έχετε λησμονήσει πώς...* (πιθανώς δέν το ξανασκεφτήκατε = ηπιότερη έκφραση της παράλειψης), γενικά ο αόριστος είναι πιό 'απότομος', ο παρακειμένος α' πιό 'προσηνής', πρβ. *δέν τον χώνεψα αυτό τον άνθρωπο* – *δέν τον έχω χωνέψει αυτό τον άνθρωπο* • (στο τηλέφωνο) — *Ο κύριος Α;* — *Ο πατέρας μου έχει πεθάνει πρίν τρεις μήνες*.
- *Την πλησιάζει. Στέκεται. Την έφτασε* (αφού κοντοστάθηκε) – *Την πλησιάζει. Την έχει φτάσει* (εδώ και λίγο, είναι δεδομένο πιά).
- *Στο σημείο αυτό έχει ολοκληρωθεί η φάση της έρευνάς μας, στην οποία...* (ο παρακειμένος α' δηλώνει ότι αυτό άρχισε πρωτύτερα, πρβ. *ως εδώ έχει ολοκληρωθεί...*).
- *Αν καθυστερήσετε την πληρωμή τρεις μέρες έχετε φύγει* (= θα πρέπει να φύγετε, θα σας διώξω) – *...φύγατε* (θα σας διώξω οπωσδήποτε).
- — *Γκαρσόν!* — *Έφτασα!* / *— *Έχω φτάσει!*
- *Τί συνέβη;* (και δέν τον βλέπω) – *τί έχει συμβεί;* (και δέν είναι ακόμη εδώ), πρβ. και *τί συμβαίνει;* (και δέν είναι εδώ).
- *...με προπονητή τον Α έχει πεθάνει* (προπονητή που έχει τώρα) – *...με προπονητή τον Α πέθανε* (προπονητή που θα πάρει).

Πρβ. και τους συνδυασμούς:

- *Το διάβασα* αλλά *δέν κατάλαβα τίποτε* (ουδέτερο) – *το διάβασα* αλλά *δέν έχω καταλάβει τίποτε* (εδώ βρίσκομαι) – *το έχω διαβάσει* αλλά *δέν κατάλαβα τίποτε* (είναι γεγονός ότι το διάβασα, το διάβασα απο καιρό) – *το έχω διαβάσει* αλλά *δέν έχω καταλάβει τίποτε* (τώρα τί γίνεται;).
- *Είδε τα όνειρά του να χάνονται και απελπίστηκε τελείως* (γεγονός) – *είδε τα όνειρά του να χάνονται και έχει απελπιστεί τελείως* (έτσι το βλέπω) – *έχει δει τα όνειρά του να χάνονται και απελπίστηκε τελείως* (τώρα τελευταία), πρβ. και *έχει δει τα όνειρά του να χάνονται και είναι τελείως απελπισμένος* (τώρα που μιλώ).
- *Έχω ακούσει πολλές βλακείες στη ζωή μου* αλλά *σάν αυτή δέν άκουσα ποτέ* (σάν την τελευταία αυτή) – *...δέν έχω ακούσει ποτέ* (δέν είχα ποτέ τέτοια εμπειρία).
- *Πολύ μ' έχει πειράξει* που με περιφρόνησαν οι άνθρωποι, που μου φέρονται έτσι, που

μου στέρησαν και μου στερούν τα πάντα, που δέν θέλησαν ποτέ να μου δώσουν... (Α. Λευκός) (αυτή είναι απο καιρό η εμπειρία μου).

- Ποιός σε γέννησε, τί μάνα σ' έχει κάμει; (άμεσος και κατοπινός προβληματισμός).
- Θα γελούσα αν έχουν στήσει ανδριάντα μου στην Ιθάκη (Στ. Ξεφλούδας, Οδυσσέας χωρίς Ιθάκη).
- Βλέπω τη γάτα που σκαρφάλωσε στο δέντρο (= την εικόνα αυτή) / ... που έχει σκαρφαλώσει στο δέντρο (εδώ και κάποιο χρονικό διάστημα) / ... να έχει σκαρφαλώσει... / *... να σκαρφαλώσει... (αλλα δέ βλέπω τη γάτα να σκαρφαλώσει στο δέντρο = νομίζω οτι δέν μπορεί να σκαρφαλώσει).
- Το έγγραψε και το έστειλε – το έγγραψε και το έχει στείλει (δέν το έγγραψε απλώς αλλα και το έστειλε) – το έχει γράψει και το έχει στείλει (και οι δύο ενέργειες έχουν ήδη γίνει) – το έχει γράψει και το έστειλε (βεβαίωση και προσθήκη πληροφορίας) – *το έχει στείλει και το έγγραψε (αλλα το έχει στείλει και το έγγραψε προσεκτικά = πρόσθετη φράση) – *το έστειλε και το έγγραψε – το έστειλε και το έχει γράψει (όπως βλέπω ο ίδιος) – το έχει στείλει και τό 'χει γράψει (όπως βλέπω ο ίδιος).
- Πήγα Αθήνα και γύρισα σε μιά μέρα (πρόσφατα) – έχω πάει Αθήνα και έχω γυρίσει σε μιά μέρα (έχω την εμπειρία αυτή του παρελθόντος).
- Νομίζω πως το έμαθε / το έχει μάθει (ήδη) – νόμισα πως το έμαθε (ουδέτερο) / το έχει μάθει (τώρα νόμισα) – νόμιζα πως το έμαθε (στο παρελθόν) / το έχει μάθει (μετάβαση στην τότε χρονική περίοδο) – *έχω νομίσει πως το έμαθε / το έχει μάθει (αλλα πρβ. είχα νομίσει πως το έμαθε / το είχε μάθει).
- (τίτλος είδησης σε εφημερίδα) Πνίγηκε ζεύγος κολυμβητών που αφήφησε ανέμους οκτώ μποφόρ στο Ηράκλειο (πρόσφατη είδηση). Ευτυχώς δέν είχε πάει (προτερόχρονο παρελθόντος) χθές μαζί τους για μπάνιο ο εικοσάχρονος γιός, ενώ εξαφανισμένος είναι (τωρινή κατάσταση) ο άλλος γιός.
- Δέν σου έχω πεί οτι τον είδα στο...; – Δέν σου έχω πεί οτι τον έχω δει στο...;
- Μήν ανησυχείς! Τά 'χω κανονίσει όλα. – Μήν ανησυχείς! Τα κανόνισα όλα.
- Σάς είδα που περνούσατε (καθώς περνούσατε) / να περνάτε (καθώς περνούσατε ή πολλές φορές) – σας έχω δει που περνούσατε πρίν απο λίγο (και το συγκράτησα) / ... να περνάτε (όταν περνούσατε).
- Και όχι τώρα που απογίναμε και έχουμε πέσει στη μεγάλη φαγωμάρα παρά και πρίν (ο αόριστος του σύνθετου ρήματος απογίναμε φαίνεται να συμφωνεί σημασιακά με τον παρακείμενο που ακολουθεί).

4. Αδύνατες εκφορές

Οι δυνατότητες εμφάνισης αορίστου και παρακειμένου α' στην ίδια θέση θέτουν το πρόβλημα της ισοδυναμίας ή της λειτουργικής τους αντίθεσης (βλ. 2, και αμφίβολες ερμηνείες, βλ. 1), εξίσου όμως σημαντική και ιδιαίτερα αποδεικτική είναι η αδυναμία εμφάνισης ενός εκ των δύο στο ίδιο περιβάλλον. Στις περιπτώσεις που αναφέρθηκαν σε προηγούμενες εργασίες (βλ. 1) θα μπορούσαν να προστεθούν και οι εξής:

- Αναφωνήσεις (βλ. και 8.8): *τί καλά περάσαμε!* – **τί καλά έχουμε περάσει!* (το συναίσθημα βασίζεται σε πρόσφατο γεγονός) • *τώρα δέν μου είπες πως του έγγραψες!*

- **τώρα δέν μου έχεις πεί πως του έγγραφες;! • είπα κι εγώ!* (μέσα μου, καθώς μιλούσες, πρβ. *έλεγα κι εγώ!*) – *έχω πεί κι εγώ!* (δέν υπάρχει όριο, χάσμα, κενό μεταξύ παρελθόντος και παρόντος, όπως αντίθετα στην περίπτωση που γίνεται αποδεκτός ο παρακείμενος: *έχω πει³ κι εγώ τέτοια*) • *σε γέλασαν!* (= κάνεις λάθος υπολογισμό) / *αυτός νομίζει οτι θα του το αφήσω... έ όχι, τον γέλασαν!* – **σε έχουν γελάσει!* / **...έ όχι, τον έχουν γελάσει!* (μόνο κυριολεκτικά = *σε κοροΐδεψαν, π.χ. σε γέλασαν και δέν το κατάλαβες!* – *σε έχουν γελάσει και δέν το κατάλαβες / δέν το πήρες χαμπάρι!*) • (μητέρα προς μικρό κοριτσάκι) *Γρήγορα στο σπίτι! Αυτή τη στιγμή! Μίλησα!* – **... Έχω μιλήσει!* (πρβ. *μι³λησα, τελεία και παύλα!*) • (στο λεωφορείο μιά κυρία σε άλλη) *Καλημέρα! Τί γίνεστε; Δέν σας γνώρισα καθόλου!* – **...Δέν σας έχω γνωρίσει καθόλου!* (πρβ. οτι το περιεχόμενο είναι δεδομένο ή τουλάχιστο επιμένει να το παρουσιάζει έτσι) • *εγώ σας χαιρέτησα!* (= σας χαιρετώ και φεύγω) – **εγώ σας έχω χαιρέτησει!* (μόνο με τη σημασία ‘και σεις δέν με χαιρέτησατε τότε’ κλπ.) • —*Έλα καμιά μέρα να πιούμε καφέ!* —*Εντάξει, έγινε!* (= *σύμφωνοι!*) / *—*Εντάξει, έχει γίνει* (πρβ. όμως *Έχει γίνει κιόλας!*) / —*Εντάξει, θα γίνει!* / *—*Εντάξει, θα έχει γίνει.*
- Τροπικά ρήματα: *κάθισε και τα σκέφτηκε όλα αυτά;* – **έχει καθίσει και τα σκέφτηκε / έχει σκεφτεί όλα αυτά;* (ο παρακείμενος δέν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως τροπικό ρήμα) • *ο κόσμος μας-έχει ξεπεράσει πρέπει να το έχουμε καταλάβει* – **ο κόσμος μας-έχει ξεπεράσει πρέπει να το καταλάβαμε* (εκτός αν εννοείται: ύστερα απο αυτά τα τελευταία γεγονότα).
  - Φρασεολογία: —*Πιές κάτι!* —*Είμαι σε υπηρεσία.* —*Και τί έγινε;!* (= *και τί μ’ αυτό;!*) / *—*Και τί έχει γίνει;!* • *πώς σε είπαμε;* – **πώς σε έχουμε πεί;* • *την έχεις βάψει!* (δεδομένο, αναλλοίωτο) – *την έβαψες!* • *οι δουλειές έχουν κόψει* – *οι δουλειές έκοψαν* • —*Τον κόβεις αυτόνα;* —*Αν τον κόβω!* *Εδώ και δυό χρόνια τον έχω κόψει για εισαγγελέα.*
  - Περιγραφές ενεργειών που βρίσκονται σε εξέλιξη: (περιγραφή αγώνα στίβου) *και οι δρομείς έφυγαν* – **και οι δρομείς έχουν φύγει* (ο αόριστος για το πρόσφατο παρελθόν) • (περιγραφή ποδοσφαιρικού αγώνα στην τηλεόραση) *...ε²γινε το λα¹θος...* – **...έχει γίνει το λάθος...* (πρβ. αντίθετα: *νομίζω ο διαιτητής έχει κάνει λάθος... ελπίζω να μας δείξουν τη φάση*) • *όλοι σώπαιναν όταν έξαφνα ακούστηκε ένας πυροβολισμός* – **...όταν έξαφνα έχει ακουστεί ένας πυροβολισμός*, πρβ. *και γύρισα στο σπίτι μου, όταν έξαφνα αντικρίζω έναν ασπρομάλλη γέρο.*
  - Πρόσφατο παρελθόν: (στο τηλέφωνο) —*Τον κύριο Α.* —*Είναι στη δουλειά του.* —*Έγινε, ευχαριστώ.* / *—*Έχει γίνει, ευχαριστώ.* • *Όταν έχεις περάσει τα εξήντα δέν μπορείς να περιμένεις να...* (εννοείται: όπως εγώ και το αναλογίζεσαι αυτό το δεδομένο) – **Όταν πέρασες τα εξήντα...*, πρβ. *και όταν περάσεις τα εξήντα* (= στην περίπτωση που) • *Όποιος έχει περάσει τα εξήντα...* (όποιος έχει περάσει πιά...) – *Όποιος πέρασε τα εξήντα...* (αφού περάσει το όριο) – *Όποιος περάσει...* (κανονικά μετά τα εξήντα) – *Όποιος περνά...* (γενικός κανόνας) • *Τα τελευταία νέα: έγινε μεγάλος σεισμός στην Τουρκία.* – **Τα τελευταία νέα: Έχει γίνει...*, πρβ. σε ρεκλάμα: *ΑΛΛΑΞΑ!* + σχήμα τσιγάρου + *KARELIA ULTRA* (ο παρακείμενος είναι εδώ δυνατός μόνο με κάτι σάν: *έχω αλλάξει και καπνίζω τώρα αυτό* + σχήμα τσιγάρου + *KARELIA ULTRA*).
  - Εγκλίσεις (βλ. και 6): *μήν του το πείς!* – **μήν του το έχεις πεί!* • *ώς το πρωί θα ηρε-*

μήσει – *ώς το πρωί θα έχει ηρεμήσει* (πρίν απο αυτό το όριο, προτερόχρονο του μέλλοντος) • *η λέξη αυτή μπορεί να έχει προέλθει απο... – *η λέξη αυτή μπορεί να προέλθει απο...*

- Ταυτόχρονες ενέργειες: *έπεσε_καθώς έτρεχε* (η πτώση έγινε κατα τη διάρκεια του τρεξίματος) – **έχει πέσει_καθώς έτρεχε* (εφόσον ο παρακείμενος α' δηλώνει το προτερόχρονο, δέν μπορεί να χρησιμοποιηθεί εδώ), αλλα πρβ. ? *έχει πέσει (φαίνεται) καθώς έτρεχε, γιατι τα ρούχα του είναι σκονισμένα* (το γεγονός οτι έχει σκόνη στα ρούχα του δείχνει οτι έχει πέσει καθώς έτρεχε) – *έπεσε τρέχοντας – ?έχει πέσει τρέχοντας* (τότε που έπεσε έτρεχε) – *έχει πέσει... καθώς έτρεχε* (προσθήκη).
- Βέβαιο μέλλον: *αν σας δεί εδώ σας κρέμασε!* (θεωρήστε οτι ήδη σας κρέμασε, είναι σάν να σας κρέμασε) – **αν σας δεί εδώ σας έχει κρεμάσει!* (πρβ. οτι δέν είναι δεδομένο).
- *Αν γίνει, έγινε (τί να κάνουμε;!)* – **αν γίνει, έχει γίνει (τί να κάνουμε;!)*, αλλα πρβ. *εντάξει πές οτι έγινε και τί μ' αυτό; – εντάξει πές οτι έχει γίνει και τί μ' αυτό;*
• —*Πάμε για έναν καφέ; —Έχω αργήσει. / *—Άργησα. • εάν έχεις ζήσει όμως, ζήσει είπαμε, ας πά νά ρθει (ο θάνατος) – *εάν έζησες...*
- (καθώς είναι μπροστά και τον βλέπει) *Γύρισε;* (απο το ταξίδι) – **Έχεις γυρίσει;* (αλλα πρβ. *Έχεις γυρίσει και δέν το ήξερα!*) • (ενώ είναι μπροστά του) *Δέν άκουσες τί σου είπα;* – **Δέν έχεις ακούσει τί σου είπα;* • *Είπες τίποτε;* (ενώ δέν έχει πει τίποτε, αλλα φαίνεται να διστάζει, να αμφιβάλλει κλπ., πρβ. *έχεις σκεφτεί τίποτε και δέν μιλάς;*) – **Έχεις πεί τίποτε;* • (πρόεδρος της Βουλής σε βουλευτή που συνεχίζει να μιλά παρά τις υποδείξεις οτι έληξε ο χρόνος του) *Κύριε... τελειώσατε – *Κύριε... έχετε τελειώσει* (πρβ. οτι ο επιτονισμός δέν είναι του λόγιου *τελειώσατε!*).

5. Αμφίβολες διαφοροποιήσεις

Μια βασική δυσκολία της εξέτασης αποτελούν οι περιπτώσεις όπου είναι δύσκολη η απόδειξη της διαφοράς που καθορίζει η βασική μας υπόθεση, όπως στα εξής παραδείγματα:

- *Τί έπαθε;* – *τί έχει πάθει;* (μπορούν να χρησιμοποιηθούν και τα δύο, π.χ. σε μία περίπτωση ατυχήματος, ως ερώτηση προς τους παρισταμένους στο ξαπλωμένο άτομο· η διαφορά έγκειται μάλλον στην αμεσότητα ή υποβολή κάποιας αποστασιοποίησης, πρβ. *τί έπαθες; Είσαι καλά;* – *τί έχεις πάθει; Ποτέ δεν ήσουν έτσι*).
- (στο τηλέφωνο) —*Τον κύριο Δημητρίου; / Δημητρίου!* —*Δέν είναι εδώ. Έχει βγεί. / —Δέν είναι εδώ. Βγήκε. (?), πρβ. όμως —Μόλις βγήκε.*
- *Το έχω πεί δέκα φορές ως τώρα* (στο παρελθόν, πρίν απο τη στιγμή αυτή) – *το είπα δέκα φορές ως τώρα* (?), υποβάλλει τη μέτρηση: το επανέλαβα δέκα φορές).
- *Ο κόσμος βγήκε στους δρόμους πρίν απο λίγο – ο κόσμος έχει βγεί στους δρόμους πρίν απο λίγο* (?), το *πρίν απο λίγο* φαίνεται σάν προσθήκη).
- *Την έπαθε (σά βλάκας!)* – *την έχει πάθει (σά βλάκας!)* (?), αλλα πρβ. *την έχει πάθει κι άλλη φορά σά βλάκας· την έχει πάθει κι αυτός*.
- *Πόσον καιρό έχει πεθάνει;* (?), όχι σωστό, αλλα υποβάλλει διάρκεια απο την οπτική γωνία του σήμερα) – **πόσον καιρό πέθανε;*, πρβ. και *πόσος καιρός είναι που έχει πεθάνει;* – *πόσος καιρός είναι που πέθανε;* (τώρα το ακούω).

- (σε ξενοδοχείο) Λέγομαι... Έχω κλείσει δωμάτιο (απο πριν, όπως συνηθίζεται) – Λέγομαι... Έκλεισα δωμάτιο (? , εξαρτάται απο τον υποτονισμό: μήν απορείτε! κλπ.).
- (νεοαφικνούμενος σε στάση λεωφορείων ρωτά ένα γνωστό του που περιμένει) —Ακόμα εδώ είσαι; —Δέν το πρόλαβα / —Δέν το έχω προλάβει (?), ενώ —(Δέν) πέρασε το λεωφορείο; —Δέν το πρόλαβα / —Δέν το έχω προλάβει (ο παρακείμενος υποβάλλει κάποιο χρόνο αναμονής, πρβ. —Δέν έχεις προλάβει το λεωφορείο;).
- Τι έχεις πάθει; (δέν σε βλέπω καλά όπως πριν) – τί έχεις πάθει ξαφνικά; (? , απο πολύ καιρό ήσουν καλά), πρβ. τί έπαθες πάλι; (ξανά, όπως πριν απο λίγο) – τί έπαθες ξαφνικά; (αυτή τη στιγμή) – τι_ε^1παθες; (τί συμβαίνει); – τί έχεις πάθει πάλι; (και μου ήρθες τόσο νωρίς κλπ.) – τί έπαθες; δέν σε βλέπω καλά (υποβάλλεται παλιό γεγονός).
- Έχεις φάει σήμερα; (απάντηση: δέν έχω φάει σήμερα) – έφαγες σήμερα; (? , απάντηση: έφαγα), αλλα πρβ. έφαγες τίποτε σήμερα; , έχεις φάει ποτέ τσαπάτι; (απάντηση: δέν έχω φάει / δέν έφαγα).
- —Πάρε ένα τσιγάρο! —Τό 'χω κόψει (απο καιρό) / —Τό 'κοψα (τώρα ?).
- Οι πόνοι έρχονται και φεύγουν. Τώρα έχουν περάσει – ... Τώρα πέρασαν (? , αλλα ... Τω³ρα πέρασαν).
- Είναι η πιό ανόητη ιδέα που έχω ακούσει (ως τώρα, με όριο το τώρα, πρβ. και υπερθετικό) – ... που άκουσα (? , τώρα τελευταία, τώρα που μιλάμε).
- Εδώ και δέκα χρόνια που τον είδα στο Παρίσι δέν τον έχω ξαναδεί – ... δέν τον ξαναείδα (?).
- Απο το 1930 περίπου όλοι οι ειδικοί της Αυστραλίας έχουν πεί και έχουν επαναλάβει πως... – ...είπαν και επανέλαβαν πως...
- (σε διαφημιστικό έντυπο) Επειδή σίγουρα σας έχει συμβεί... – Επειδή σίγουρα σας συνέβη... (ο παρακείμενος φαίνεται να δηλώνει το δεδομένο λόγω της ύπαρξης του σίγουρα, ενώ δηλώνει κανονικά το προτερόχρονο, την εμπειρία).
- Εσύ το θέλησες – εσύ το έχεις θελήσει (?).

6. Χρόνοι και εγκλίσεις

Οι διαφοροποιήσεις αορίστου – παρακειμένου ά σε σύνθετες προτάσεις παρουσιάζουν τις ίδιες αντιθέσεις, πρέπει όμως να πάρουμε υπόψη τους συνδυασμούς χρόνων και εγκλίσεων και την ακολουθία των χρόνων, όπως:

- Άμα σε πιάσω θα πεθάνεις! (φυσικό, σίγουρο, εύλογο) – ...πέθανες! (τη στιγμή εκείνη, στη στιγμή) – ...έχεις πεθάνει! (θεώρησέ το απο τώρα οτι έχεις πεθάνει).
- Τακτοποιούσε τα χαρτιά του, όταν τον επισκέφθηκα (τη στιγμή εκείνη) – *τακτοποιούσε τα χαρτιά του, όταν τον έχω επισκεφθεί (δέν λέγεται για το παρόν της εκφώνησης, πρβ. τακτοποιεί τα χαρτιά του, όταν τον επισκέπτομαι, *τακτοποιεί τα χαρτιά του, όταν τον έχω επισκεφθεί).
- Έχει συναντήσει πολλά εμπόδια και απελπίστηκε (πιά) – έχει συναντήσει πολλά εμπόδια και έχει απελπιστεί (απο καιρό τώρα είναι δεδομένο) – συνάντησε πολλά εμπόδια και απελπίστηκε (τώρα τελευταία ή στη ζωή του) – συνάντησε πολλά εμπόδια και έχει απελπιστεί (στη ζωή του, έτσι ώστε απο καιρό έχει απελπιστεί).
- (επιστολή δωδεκάχρονου) Αφού αγόρασα το πρώτο απο αυτά τα βιβλία και το διά-

βασα, εντυπωσιάστηκα και σιγά σιγά αγόρασα και τα άλλα πέντε. Ύστερα ρώτησα και για τα άλλα τέσσερα και μου είπαν πως δέν έχουν βγει (μεταφορά στη στιγμή της απάντησης με το νόημα: *ακόμη*, πρβ. ...*πως δέν είχαν βγει* = προηγουμένως στο παρελθόν, τότε), πρβ. *...και μου έχουν πεί...

- (Γ. Σεφέρης) *Τώρα το όριο που έχω βάλει μπροστά μου είναι να έχω φύγει οριστικά απ' εδώ πρὶν απο τα ερχόμενα Χριστούγεννα* (απόφαση απο καιρό και όριο = προτερόχρονο).
- *Ώσπου να το διαβάσεις αυτό θα έχω φύγει* (ώσπου να τελειώσεις το διάβασμά του ή ως τη στιγμή που θα το διαβάσεις).
- *Υποσχέθηκε να το γράψει* – **υποσχέθηκε να το έχει γράψει*, αλλα πρβ. *υποσχέθηκε να το έχει γράψει ως αύριο το βράδυ* (πρβ. *αύριο το βράδυ, αν ψάξεις, θα δεις οτι το έχει γράψει*): ο παρακειμενος α' απαιτεί την οπτική γωνία μιάς χρονικής στιγμής, συνήθως του ενεστώτα (περιοχή προτερόχρονου κάποιας χρονικής στιγμής, που λαμβάνεται ως το τότε παρόν, πρβ. *θα τον δώ αύριο – θα τον έχω δει αύριο [ως αύριο] / ...το βράδυ*).
- *Να τό 'χει γράψει πολύ απίθανο* – *να τό 'γραψε πολύ απίθανο* (?).
- *Θέλω να έχω ξεμπερδέψει μαζί του προτού πετάξω* – *θέλω να ξεμπερδέψω μαζί του...*
- *Πέθανε χωρίς να 'χει υπάρξει* – *πέθανε χωρίς να υπάρξει* (?).

6.1 Αντιθέσεις και συνδυασμοί

Η αντίθεση παρακειμένου α' και παρακειμένου β' (προτερόχρονο – συντελεσμένο) μπορεί να εξαλειφεται σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως σε φρασεολογισμούς, π.χ. *τά 'χει χάσει* – *τά 'χει χαμένα* • *τά 'χει σουρώσει* – *είναι σουρωμένος*, πρβ. *αντίθετα τον έχουν αποφασισμένο* – **τον έχουν αποφασίσει*, αλλα και *την έχει βαμμένη* (και εξακολουθεί) – *την έχει βάψει* (δέν ξέρω τί έκανε μετά) – *την έβαψε* (κυριολεξία) • *χτύπησε το χέρι του και τό 'χει δεμένο* – *χτύπησε το χέρι του και τό 'χει δέσει* (?), αλλα και ... *τό 'χει δέσει μ' ένα τσιρότο* • (Γ. Βιζυηνός, *Ο Μοσκόβ Σελήμ*) *κοίταξε καλά, του είπα, αν μάθω πως εφλυάρησες τίποτε σ' έχω σκοτωμένο!* (πρβ. ? ...*σ' έχω σκοτώσει!* / ...*σε σκότωσα!*).

Η αντίθεση παρακειμένου α' και υπερσυντέλικου α' παρουσιάζει ομοιότητες εκφορών, όπως *θα έπρεπε να έχει έρθει ως τώρα* – *θα έπρεπε να είχε έρθει ως τώρα* (υπερσυντέλικος λόγω του *θα έπρεπε*), πρβ. *αντίθετα θα έπρεπε να έχει έρθει* – **θα πρέπει να είχε έρθει ως τώρα* – **πρέπει να είχε έρθει ως τώρα* / *έπρεπε να είχε έρθει ως τώρα* – **έπρεπε να είχε έρθει ως τότε* (πρβ. όμως σε αφήγηση: *επειδή έπρεπε να είχε έρθει ως τότε*) • *ο Παλαμάς έγραψε πολλά κριτικά δοκίμια* (ουδέτερο, π.χ. σε πληροφόρηση) – *ο Παλαμάς έχει γράψει...* (απο την προοπτική του παρόντος) – *ο Παλαμάς είχε γράψει...* (απο την προοπτική του παρελθόντος, π.χ. *θα μπορούσε να το αναγνωρίσει κανείς ήδη πρὶν τριάντα χρόνια κλπ.*) – *ο Παλαμάς έχει γραμμένα...* (υπάρχουν στον 'λογαριασμό' του) – *ο Παλαμάς είχε γραμμένα...* (τότε).

Οι συνδυασμοί των χρόνων εμφανίζουν ποικίλες δυνατότητες, π.χ. *με είχε πιάσει πανικός αλλα τώρα έχω λογικευτεί* (όλα φαίνονται παρωχημένα του προτερόχρονου) – *με είχε πιάσει πανικός αλλα τώρα λογικεύτηκα* (πρόσφατα) – *μ' έπιασε πανικός αλλα λογικεύτηκα* (αυτά έγιναν) • (ποδοσφαιριστής στην τηλεόραση) *Το θυμάμαι καλά. Παίξαμε καλά στη Λάρισα. Είχαμε κερδίσει* (μεταφέρεται στην εποχή του παρελθόντος

και μιλά απο εκείνη την οπτική γωνία) • (Δ. Σολωμός, *Η καταστροφή των Ψαρών*)
Στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη [...] | και στον ώμο στεφάνι φορεί | γεναμένο απο λίγα
χορτάρια | που είχαν μείνει στην έρημη γή (ο υπερσυντέλικος υποβάλλει οτι δέν υπάρ-
χουν πιά άλλα χορτάρια: προτερόχρονο του παρελθόντος).

7. Ενδείξεις επιρρημάτων και μορίων

Η διαφοροποίηση αορίστου – παρακειμένου α΄ γίνεται σαφέστερη και δικαιολογείται με τη χρήση επιρρημάτων και μορίων, όπως:

- *Επιτέλους το βρήκα!* (αναφώνηση του ομιλητή καθώς το βρίσκει) – **επιτέλους το 'χω βρεί!*, πρβ. και *επιτέλους!* (= τέλος πάντων) *το έχω βρεί!* (τί με ταλαιπωρείς με το ένα και το άλλο, λάβε υπόψη σου οτι το έχω βρεί) • *ήρθε επιτέλους το καλοκαίρι!* – **έχει έρθει επιτέλους το καλοκαίρι!*
- *Οι οπαδοί έχουν δημιουργήσει καμιά φορά την εντύπωση οτι...* – **οι οπαδοί δημιούργησαν καμιά φορά την εντύπωση οτι...*, πρβ. όμως αυτός μιά φορά έχει τακτοποιηθεί – αυτός μιά φορά τακτοποιήθηκε.
- *Έχει γραφεί σήμερα στις δέλτους της ιστορίας* (όχι τη σημερινή μέρα, αλλα απο την προοπτική του σήμερα: *στην εποχή μας βλέπουμε οτι...*, πρβ. και *σήμερα ο ανταγωνισμός έχει περάσει και στο ραδιόφωνο και στην τηλεόραση: σήμερα η λογοτεχνική αγορά έχει κατακλυστεί απο...*) – **γράφηκε σήμερα στις δέλτους...* (το δέλτους αποκλείει την κυριολεκτική ερμηνεία του σήμερα) – *είναι γραμμένο σήμερα στις δέλτους...*
- (περιγραφή αγώνα στην τηλεόραση) *Δέν έχει περάσει ποτέ η μπάλα στον κυνηγό* (το ποτέ υποβάλλει διάρκεια: κατα την ως τώρα διάρκεια του ποδοσφαιρικού αγώνα κλπ.) – *δέν πέρασε ποτέ...* (? , η συνηθισμένη αυτή έκφραση στους εκφωνητές της τηλεόρασης ξενίζει, γιατί ο αόριστος υποβάλλει το αμέσως προηγούμενο, πρόσφατο παρελθόν και θα περίμενε κανείς τη χρήση άλλων μορίων, όπως του καθόλου ή δέν πέρασε τελικά..., δέν έχει φτάσει ποτέ στα πόδια του... απο τη στιγμή που του έδωσε πάσα ο..., αλλα πρβ. πάλι οτι η περιγραφή είναι σχεδόν ταυτόχρονη με τα γεγονότα, παρακολουθεί τα γεγονότα, βλ. Σετάτος 2002).
- *Τί έχεις πάθει τώρα τελευταία;* – **τί έπαθες τώρα τελευταία;* (εκτός αν σημαίνει 'εφόσον λές οτι πάντα κάτι παθαίνεις') • *έχει πεθάνει τόσα χρόνια τώρα* – **πέθανε τόσα χρόνια τώρα*: πρβ. — *Τό 'χω γράψει σου λέω.* — *Τί τό 'χεις γράψει, τώρα το έγραψες!*
- *Τί έπαθες πάλι;* – *τί έχεις πάθει πάλι;* (?).
- *Δέν είναι εδώ, μόλις βγήκε* – **δέν είναι εδώ, μόλις έχει βγει.*
- *Έχει γίνει ως τώρα, ελπίζω, πολύ καθαρά, η διάκριση...* – *έγινε ως τώρα... και απο δώ αρχίζει...*
- ..., όπως επανειλημμένα έχω δηλώσει... – ..., όπως δήλωσα επανειλημμένα...
- *Σίγουρα τίποτε δέν είναι πίο ανεπιθύμητο για έναν επιστήμονα απο το να δει να καταρρίπτονται τα θεμέλια του έργου του αμέσως μόλις το έχει τελειώσει* – **...το τελείωσε.*
- *Έχουν περάσει τριάντα χρόνια απο τις πρώτες εκείνες εντυπώσεις = οι πρώτες εκείνες εντυπώσεις έχουν γίνει τριάντα χρόνια πριν* (ένα σύνολο τριάντα χρόνων έχει περάσει, δηλαδή κάθε ένας απο τους τριάντα χρόνους ξεκινώντας απο τις πρώτες εκείνες εντυπώσεις έχει περάσει, όπως και ο τελευταίος και προηγούμενος του σήμερα).

- *Καθώς είπαμε αμέσως μόλις...* (Τ. Άγρας), πρβ. **καθώς έχουμε πεί αμέσως μόλις...*
- *Ακόμη δέν την έχω δει • πώς δέν έχει κρεπάρει ακόμα, δέν λές, έχουν περάσει μήνες κι ακόμα δέν έχω καταλάβει τί συμβαίνει.*

Με αυτά μπορεί να παραβάλει κανείς στη γλώσσα νευμάτων των Ελλήνων κωφάλαλων: ρήμα + 'τέλος' (ενέργεια που ολοκληρώθηκε στο παρελθόν μόλις πρίν απο λίγο και είναι σάν να μήν ανήκει στο παρελθόν) – ρήμα + 'έληξε' (ενέργεια ολοκληρωμένη στο παρελθόν και μεσολάβηση αρκετού χρονικού διαστήματος ως το παρόν) – 'χθές' + ρήμα + 'συνεχής' (συνεχής ενέργεια, πρβ. παρατατικό) – 'αυτός' + ρήμα + 'ακόμα' (συνέχεια ενέργειας).

8. Ειδικά θέματα

Κατα την εξέταση του παρακειμένου α' της ΚΝΕ προκύπτουν ορισμένα επιμέρους θέματα, που δείχνουν τις ποικίλες διασυνδέσεις του μέσα στο σύστημα της γλώσσας.

8.1 Έλλειψη παρακειμένου α'

Σε ορισμένα ρήματα λείπει ο παρακειμένος α', όπως *είμαι, έχω* κλπ., και αναπληρώνεται απο άλλα ρήματα, πρβ. *στάθηκα / έχω σταθεί, απέκτησα / έχω αποκτήσει* κλπ. (βλ. 8.3). Σε άλλα είναι σπάνιος ή δέν χρησιμοποιείται, π.χ. *υπήρξε πρόεδρος του...* – *έχει υπάρξει πρόεδρος του...* (?) • *δέν στάθηκε δυνατό* αλλά *έχει σταθεί δυνατό* (? , για το ρήμα *μπορεί*, βλ. 8.3). Σε άλλες περιπτώσεις λείπει ο παρακειμένος β' και τον αντικαθιστά ο παρακειμένος α', π.χ. *λέξεις που έχουν παραμείνει αυτούσιες απο την αρχαιότητα*.

8.2 Σύνθετα ρήματα με ξανα-

Λόγω της σημασίας των ρημάτων αυτών, δέν είναι δυνατές κάποιες εκφορές, π.χ. *κάπου σ' έχω ξαναδει* – *κάπου σε ξαναείδα*, ενώ *δέν τον ξαναείδα* (πιά) – *δέν τον έχω ξαναδει* (*πιά) • *αν τον έχω ξαναδει;! εκατό φορές!* – *αν τον ξαναείδα; εκατό φορές.* • *μήπως τον ξαναείδες;* – *μήπως τον έχεις ξαναδει;* • *το έχετε ξαναδει πουθενά γραμμένο;* – *το ξαναείδατε πουθενά γραμμένο;* • *το έχετε ξανακούσει ποτέ;* – *το ξανακούσατε ποτέ;* • *το 'χει ξανακάνει* (δέν το έκανε τώρα ή τώρα τελευταία) – *το ξανάκανε* (ύστερα απο εκείνη τη φορά) • *όπως έχω ξαναγράψει και άλλες φορές* (όπως τώρα που γράφω, στο παρελθόν) – *όπως ξανάγραψα και άλλες φορές* (?) • *τέτοιο πράγμα δέν έχει ξαναγίνει!* – *δέν ξανάγινε!* • *τέτοιο πράγμα δέν έχω ξαναδεί!* – *δέν ξαναείδα!* • *δέν τον έχω ξαναδει απο τότε* (συνεπώς μήν περιμένεις κλπ.) – *δέν τον ξαναείδα απο τότε* (αυτό μπορώ να σου πώ), πρβ. και *δέν έχω ξαναδει τέτοιο πράγμα* – *δέν έχω δει ποτέ / δέν είδα ποτέ τέτοιο πράγμα / δέν είδα άλλη φορά τέτοιο πράγμα* = *τώρα πρωτοβλέπω τέτοιο πράγμα* (πρβ. * *δέν έχω πρωτοδει τέτοιο πράγμα*).

8.3 Τροπικά ρήματα

Ορισμένα τροπικά ρήματα (βλ. Σετάτος 1985), όπως *είναι να, πάει να, μέλλει να, φτάνει να, αρκεί να*, δέν έχουν παρακειμένο α', γιατί αντιτίθενται σε αυτόν (υστερόχρονο

κλπ.). Τριτοπρόσωπα και απρόσωπα ρήματα της ΚΝΕ χρησιμοποιούν κάποτε ορισμένες εκφράσεις για παρακείμενο, π.χ. *στάθηκε δυνατό, είναι αδύνατο* (πρβ. *μπορεί, είναι χρήσιμο* (πρβ. *χρειάζεται*), *φάνηκε αναγκαίο* (πρβ. *πρέπει*) κλπ. Σε προσωπικές χρήσεις συναντούμε βέβαια παρακείμενο *α'*, π.χ. *δέν έχω μπορέσει· δέν έχει μπορέσει να δείξει αυτό που αξίζει* (περιμένω ακόμη να δείξει) – *δέν μπόρεσε να δείξει αυτό που αξίζει* (σε αυτή την περίπτωση)· *έχει χρειαστεί· έχει ταιριάσει* κλπ.

Τροπικά ρήματα δημιουργούν φρασεολογήματα, όπως *πάνε / πήγαν χαμένοι τόσο κόποι* (πρβ. *είναι χαμένοι τόσο κόποι, έχουν χαθεί τόσο κόποι*).

Σε εκφορές όπως *πήγες / πήρες το χαρτί;* (πρβ. *πάς / παίρνεις το χαρτί και...*) ο παρακείμενος χρησιμοποιείται σπάνια, με παύση: *έχεις πάει, έχεις πάρει το χαρτί ή όχι;*

Οι συνδυασμοί με τροπικά ρήματα είναι κάποτε απροσδόκητοι, π.χ. *δέν μπόρεσα να αποφασίσω για κάποιον παίκτη μέχρι την ημέρα που έχω φύγει* (ο προπονητής εννοεί: από τη Σλοβακία, όπου πήγε να βρει παίκτες για την ομάδα του, = όπως το βλέπω τώρα) – *...μέχρι που έφυγα* (γεγονός χωρίς συσχέτιση με το παρόν της εκφώνησης) • *θα μπορούσε ίσως και να μὴν υπάρξει ποτέ* (Νικολαΐδης 1991, 24), πρβ. *θα μπορούσε ίσως και να μὴν έχει / είχε υπάρξει ποτέ* (μέλλον – παρελθόν) και *μπορεί να μὴν υπάρξει ποτέ* (στο μέλλον) – *...υπήρξε ποτέ* (στο παρελθόν) – *...έχει υπάρξει ποτέ* (ως σήμερα που ανασκοπώ τα γεγονότα) – *...είχε υπάρξει ποτέ* (πρίν από κάποια στιγμή στο παρελθόν) • *δέν ήθελα να καταστρέψω εγώ τον φάκελο* – *...να έχω καταστρέψει...* (θεώρηση του μέλλοντος από το παρόν – θεώρηση του παρελθόντος από το μέλλον).

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στο ρήμα *φτάνω* λόγω της σημασίας του, πρβ. *έχει φτάσει στο έσχατο σημείο παρακμής* (και παραμένει εκεί, δέν υπήρξε καμιά μεταβολή ως σήμερα, δέν γίνεται τίποτε!) – *έφτασε ...* (αλλά από τότε ή τώρα τελευταία πήρε τον καλό δρόμο) και *έχει φτάσει να μὴν τρώει τίποτε* – *έφτασε να μὴν τρώει τίποτε*.

8.4 Ισοδύναμες εκφορές

Σε ορισμένες περιπτώσεις η διαφορά αορίστου – παρακειμένου *α'* είναι δυσδιάκριτη, π.χ. *έφαξα* αλλά *δέν βρήκα τίποτε* – *έχω ψάξει* αλλά *δέν βρήκα τίποτε* (πρβ. *έμφαση, ιδίως χωρίς επιτονισμούς*) • *ο κόσμος βγήκε στους δρόμους πρίν από λίγο* – *...έχει βγει...*

- *έτσι αποφάσισε* – *έτσι έχει αποφασίσει* • *θα ρθεί αν δεν το ξέχασε* (μόνο τότε) / *θα ρθεί αν δέν το ξέχασε* (όπως υποπτεύομαι) – *αν δέν το έχει ξεχάσει* (πρβ. και *αν δέν το ξεχάσει / αν δέν το έχει ξεχάσει / θα ρθεί αν δεν θα το ξεχάσει*) • *βρισκόταν στα πρώτα φύλλα του χειρογράφου που έχουν στο μεταξύ χαθεί* – *...που χάθηκαν στο μεταξύ* • *δέν ξέρω τί έπαθα / έχω πάθει και δέν μπορώ να θυμηθώ* • *τα βιβλία που χάθηκαν* – *τα βιβλία που έχουν χαθεί βρίσκονται όλα σ' αυτό τον πίνακα* (πρβ. και *τα βιβλία που είναι χαμένα...*) • *βρήκα τον μπελά μου μ' αυτόν* – *έχω βρεί τον μπελά μου μ' αυτόν*, πρβ. *όποτε δοκίμασα να τον πείσω βρήκα πάντα τον μπελά μου* – *...έχω βρεί πάντα τον μπελά μου* (αυτό είναι το τελικό συμπέρασμα) • *τί τον έπιασε δέν ξέρω* – *τί τον έχει πιάσει δέν ξέρω*, πρβ. *όμως τί σ' έχει πιάσει;* (φρασεολογισμός) – *τί σ' έπιασε;* (και κυριολεξία)
- *σου το είπα, δέ σου το είπα;* – *σου το έχω πεί, δέ σου το έχω πεί;*

8.5 Παρόμοια και ομόλογα

Κοντά στους παρακειμένους α' και β' της ΚΝΕ, υπάρχουν και άλλες εκφράσεις που παρουσιάζουν συστηματικές αντιθέσεις και διαφοροποιήσεις, όπως:

- επιρρήματα απο ρηματικά επίθετα σε -τός, π.χ. *το άκουσα – το έχω ακούσει – το έχω ακουσμένο* (το θυμάμαι και τώρα) – *το έχω ακουστά* (υπάρχει αυτή η φήμη)·
- ρηματικά επίθετα σε -άτος, π.χ. *τώρα πιά έχει φύγει – τώρα πιά είναι φευγάτος*, πρβ. *έφυγε τρεχάτος* (= *έφυγε τρέχοντας*) – *έχει φύγει τρεχάτος* (?)·
- *έχω αποφασίσει να – είμαι αποφασισμένος να*, πρβ. και *έχω αποφασισμένο να, είναι απόφασή μου να*·
- *ο Α πέθανε* (στο παρελθόν / πριν από λίγο / πρόσφατα) – *ο Α έχει πεθάνει* (εδώ και...) – *ο Α είναι νεκρός* (τον εξέτασαν και ήταν νεκρός, τον σκότωσαν)·

αλλα πρβ. με διαφορετικά ρήματα: *τά 'χει ψήσει μαζί της – τά 'χει φτιαγμένα μαζί της*.

Οι σημασιακές διαστάσεις της διαφοράς αορίστου – παρακειμένου α' υποκρύπτονται και αλλού, όπως:

- (λεζάντα παλιάς φωτογραφίας) *ο καταστραφείς καθεδρικός ναός* – **ο καταστραμμένος καθεδρικός ναός* (εκτός αν στη φωτογραφία εμφανίζεται καταστραμμένος) – *ο καταστραμμένος σήμερα καθεδρικός ναός* (πρβ. ότι τα ρηματικά επίθετα / μετοχές σε -μένος δηλώνουν παροδική ιδιότητα, βλ. Σετάτος 1993· 1996)·
- *η Μάντσεστερ Γιουνάιτεντ έχει τρεις νίκες ως τώρα. Αυτή με την...* (πρβ. αόριστο) – *...Εκείνη με την...* (πρβ. παρακείμενο α').

8.6 Όψη

Ο παρακείμενος α' (*έχω γράψει*) παρουσιάζει τον συνδυασμό δύο ρηματικών τύπων διαφορετικής όψης: *έχω* (εξακολουθητική, διαρκής) + *γράφει* (στιγμική) και θέτει το πρόβλημα του χαρακτηρισμού του σχετικά με την κατηγορία της όψης.

Ο παρακείμενος β' (*έχω γραμμένο*) φαίνεται να δηλώνει όψη στιγμική, εφόσον ανήκει στην έκφραση του σύγχρονου (ως αποτέλεσμα: συντελεσμένο), στην οποία η εκφορά προσωπικού ρήματος + ρηματικό absolutivum σε -οντας δηλώνει την εξακολουθητική όψη. Ο παρακείμενος α' μπορεί να θεωρηθεί στιγμικής όψεως στην έκφραση του προτερόχρονου, ενώ ο παρακείμενος β' υποδηλώνει τη συνεχή κτήση, μέσω της δήλωσης του αποτελέσματος στο παρόν.

Οι παρακείμενοι και υπερσυντέλικοι α' και β' δέν δηλώνουν τις διακρίσεις της όψης, εφόσον το *έχω* δέν σχηματίζει αόριστο, αλλα σε μιά άλλη διάκριση όψης, τη συσχέτιση χρόνων, το προτερόχρονο, πρβ. και τη χρήση του *έχοντας γράψει*, που δέν μπορεί να δηλώνει το σύγχρονο, όπως το *έχοντας γραμμένο* (πρβ. και τη λειτουργία του -οντας), π.χ. *έχοντας γραμμένη μαζί μου την ομιλία δέν ανησυχούσα* – **έχοντας γράψει μαζί μου την ομιλία δέν ανησυχούσα* • *ήρθε έχοντας γράψει μαζί του* (με τον προαναφερόμενο) *τα μαθήματά του* – *ήρθε έχοντας γραμμένα μαζί του* (με τον προαναφερόμενο, αλλα και μεταφέροντάς τα) *τα μαθήματά του* (πρβ. και υστερόχρονο με *είναι να* + ρήμα).

8.7 Υπερθετικά

Ο υπερθετικός βαθμός και ομόλογες εκφράσεις συνδυάζονται με παρακείμενο α΄, π.χ. *είναι το πιό ανόητο πράγμα που έχω ακούσει* (τώρα που το αναλογίζομαι) – *είναι το πιό ανόητο πράγμα που άκουσα* (τώρα;, πρόσφατα;, αλλά πρβ. ...που άκουσα ποτέ) • *το ωραιότερο βιβλίο που έχω διαβάσει* – *το ωραιότερο βιβλίο που διάβασα ποτέ* • *καλύτερα που δέν μας έχει δει* – *καλύτερα που δέν μας είδε* (προηγούμενως πρέπει να έχει λεχθεί: —*Δέν σας είδε;*) • *το μόνο πράγμα που δέν έχω ακόμα δει είναι...*

8.8 Αναφωνήσεις

Οι αναφωνήσεις αποτελούν χαρακτηριστική περίπτωση για τη διάκριση αορίστου – παρακειμένου α΄, όπως φαίνεται απο τα εξής:

- Η μετάφραση του αρχαίου ελληνικού *νενικήκαμεν!* δέν γίνεται με τον παρακείμενο της ΚΝΕ αλλά με τον αόριστο *νικήσαμε!*, πρβ. και *νικήσαμε!*... *έχουμε νικήσει σου λέω!* (...*τόση ώρα*, δηλαδή η αγγελία της νίκης είναι πιά προτερόχρονο για το παρόν, όσο μικρό και αν είναι το διάστημα που μεσολάβησε → είναι δεδομένο) – *έχουμε νικήσει...* *νικήσαμε σου λέω!* (αν δέν το άκουσες, σου λέω το νέο), πρβ. και *τετέλεσται!* = *τελειώσει!* Και όχι *έχει τελειώσει!*
- *Βρήκε τη μέρα να ρθει!* – **έχει βρεί τη μέρα να ρθει!*, αλλά *έχει μαζέψει αυτός λεφτά!* • *έχουν δει τα μάτια μου εμένα!*
- Απηχητικότητα: ... —*Δε σου το είπα!* (είναι και πρόσφατο) —... —*Δε σου το έχω πει!* (είναι καιρός που σου το είπα και θα έπρεπε να ετοιμαστείς κλπ.).
- Υποβολή μέσω αναφώνησης: *βρέ μυστήριο!*, *πού τό 'βαλα;* *πού τό 'βαλα;* – *βρέ μυστήριο!*, *πού τό 'χω βάλει;* *πού τό 'χω βάλει;* • *μας έχεις πέ-θά-νεί, τέλος!* (οριστικό, τελειωτικό δεδομένο, αναντίρρητο, βαρέθηκα να το επαναλαμβάνω, σου το είπα τόσες φορές) • *μωρε τί μου λές τώρα!...* *του το είπες ή δέν του το είπες;* – *τί συζητάμε!* ...*του το έχεις πει ή δέν του το έχεις πει;* (εννοείται η σχέση με το παρόν).
- *Λοιπόν, έγινε!* (κατακλείδα ή περίπου απότομο τέλος, διότι περνάει ο χρόνος κλπ.).

8.9 Αφήγηση

Λόγω των διαφορών που είδαμε, οι χρόνοι σε ένα αφηγηματικό τμήμα λογοτεχνικού έργου είναι συνήθως ο αόριστος για τον συγγραφέα και ο παρακείμενος για τον αφηγητή (συσχέτιση με το παρόν της αφήγησης, πρβ. και ενεστώτα, μέλλοντα στον προφορικό λόγο, π.χ. *Μόλις φάμε το βράδυ και δέν έχει ανοιχτεί καμιά συζήτηση απ' αυτές που λέω, θα πάρει το παιδί και θα πάει να πέσει*), π.χ. *έχει ζαρώσει το μούτρο μου λές κι είμαι εξήντα χρονώ!* (παραδείγματα απο το έργο *Κρίσις* του Α. Λευκού, σ. 70, 87).

Η ουδέτερη αφήγηση χρησιμοποιεί αόριστο, π.χ. σε ιστορικά έργα, και παρακείμενο όταν φορτίζεται υφολογικά (πρβ. και μέλλοντα), π.χ. *Το 1871 έχει δημοσιεύσει το πρώτο του μυθιστόρημα* (σε λεξικογραφικό λήμμα κλπ.) αντί ...*δημοσίευσε ήδη / είχε δημοσιεύσει κιόλας* (η φόρτιση μπορεί να σημαίνει οτι 'είναι άγνωστο πότε ακριβώς το δημοσίευσε, πάντως πρίν απο το 1871', ως *terminus ante quem*, ή έμμεσα, αν είναι γνωστοί οι χρόνοι της δημοσίευσης, 'πολύ νέος', ή ακόμη κάτι σάν προοίμιο: *το 1871*

έχει δημοσιεύσει το πρώτο του μυθιστόρημα και...) • η *editio princeps* του κειμένου δέν ήρθε νωρίτερα απο το 1513... – ...δέν έχει έρθει νωρίτερα... (υποβάλλεται «για να σκεφτούμε οτι...»).

Στην αρχή της αφήγησης συναντούμε αόριστο, π.χ. Έκανα πολλά ταξίδια αλλα... (συνομιλία) – Έχω κάνει πολλά ταξίδια, αλλα ... (αφήγηση), πρβ. Πρίν ένα μήνα έχω απολυθεί... (= πρίν απο ένα μήνα βρισκόμουν στην κατάσταση να έχω απολυθεί, αλλιώς θα έλεγε ...ήμουν απολυμένος ή ...είχα μόλις απολυθεί), ενώ αν έλεγε έχω απολυθεί πρίν ένα μήνα θα είχαμε το ύφος της εκμυστήρευσης.

8.10 Μεταφράσεις

Οι μεταφράσεις προσφέρουν υλικό για να απαντήσουμε σε διάφορες υποθέσεις, επειδή πολλές ξένες γλώσσες έχουν χρόνους αντίστοιχους και μπορούμε να παρατηρήσουμε με ποιούς χρόνους της ΚΝΕ τους αποδίδει ο (καλός) μεταφραστής. Απο την άλλη όμως μεριά, η επιφανειακή αντιστοιχία (διότι ο παρακειμένος σε κάθε περίπτωση είναι μέρος του εκάστοτε συνολικού ρηματικού και γλωσσικού συστήματος) μπορεί να οδηγήσει ένα μεταφραστή σε εύκολη απόδοση με παρακειμένο της ΚΝΕ. Έτσι είναι χρήσιμο να εξετάσουμε περιπτώσεις όπως:

- Πώς μεταφράζονται γερμανικά ρήματα με *ver-*, ρωσικά με *za-*, ο τουρκικός παρελθοντικός χρόνος με *-miş* (πρβ. *Ah Çalikuşu sen beni adeta dertli etmişin. Meğer ben seni ne kadar severmişim* [R. N. Güntekin, *Çalikuşu*]) που μεταφράζονται με παρακειμένο α', πρβ. και αγγλικό και γαλλικό παρακειμένο.
- Μεταφράσεις όπως *Μεγαλειοτάτη, έχετε σερβιριστεί!* < αγγλ. *you are served!* (πρβ. γαλλ. *Madame est servie*, που η κατα λέξη μετάφρασή του θα είχε κωμικό αποτέλεσμα) αντί *Μεγαλειοτάτη, το σερβίρισμα είναι έτοιμο* κλπ.
- Τάση μετάφρασης των αρχαίων ελληνικών παρακειμένων με παρακειμένο α' στην ΚΝΕ, που οφείλεται στην υποσυνείδητη πιά (μετά τη διδασκαλία του αρχαίου ελληνικού παρακειμένου) αντιστοιχίση των παρακειμένων, π.χ. (Αισχύλος, *Αγαμέμνων* 36–37): *βοῦς ἐπὶ γλώσση μέγας | βέβηκεν = ...έχει σταθεί ή στάθηκε.*
- *Είναι προφανές πως αν έχω πέντε πορτοκάλια σε μιά φρουτιέρα και αφαιρέσω τρία, θα έχουν μείνει δύο* (Powers 1995, 18), αντί ...θα μείνουν.

Πολλές περιπτώσεις εμφανίζονται στον προφορικό λόγο, καθώς παρατηρούνται πολλές ελλείψεις, συγχύσεις κλπ., π.χ. *κάθε φορά που φτάσεις αυτός έχει φύγει* (αντί *που φτάνεις, που θα φτάσεις*).

9. Γένεση παρακειμένου α'

Η αρχαία ελληνική εμφανίζει μονολεκτικό και περιφραστικό παρακειμένο (βλ. Schwyzer 1953).

Η γένεση του παρακειμένου του τύπου *έχω γράψει, έχω γραφεί* είναι σκοτεινή και πρόσφατη (βλ. Σετάτος 1984). Η θεωρία του Α. Γιάνναρη (Jannaris 1897), οτι αποτελεί δημιούργημα των λογίων, δέν ευσταθεί, γιατί δέν εξηγεί τις μορφές που παίρνει και την εξάπλωσή τους (π.χ. λείπει απο τα ποντιακά, που απο την άλλη μεριά ζούν μέσα σε γλώσσες με απαρέμφατο: τουρκική, αρμενική, περσική κλπ.).

Στα αρχαία ελληνικά συναντούμε *ἔχων* + ρήμα (π.χ. *ἔχων ἀτίταλλε* [Ιλ. Ω, 280] ‘φρόντιζε πολύ’), *ἔχω γῆρας* = *γηράσκω*, *ἔχω* + απαρέμφατο ‘ἔχω τα μέσα, τη δύναμη να, είμαι ικανός να’), *ἔχω* + μετοχή αορίστου = κάποτε ενεστωτική σημασία (*θαυμάσας ἔχω* = *θαυμάζω*), *ἔχων* + ενεστώτας = έννοια διάρκειας (Αριστοφάνης, *Νεφέλες* 509 *τί κυπτάζεις ἔχων περι τὴν θύραν*; ‘τι παραμένεις διστακτικός μπροστά στην πόρτα;’).

Πώς προήλθε η κατηγορία του προτερόχρονου; Κατα την εξήγηση του Χατζιδάκι (1905), μπορούμε να υποθέσουμε την εξής εξέλιξη: *αν είχε γράψαι* (τότε το *γράμμα*, *δέν θα...* = *αν είχε τα μέσα να γράψει...*, *αν ήταν σε θέση να γράψει...*, *αν μπορούσε να γράψει...*) → *αν είχε προηγηθεί*, *αν είχε υπάρξει η δυνατότητα*, *δέν θα...* → *αν είχε υπάρξει* (απλώς), δηλαδή *αν είχε προηγηθεί το γράψιμο* (υπόθεση του απραγματοποίητου, εφόσον *δέν είχε προηγηθεί*) → και για το προτερόχρονο του ενεστώτα = *άν έχει προηγουμένως γράψει* → *έχει γράψει*.

Θα μπορούσαμε ακόμη να υποθέσουμε ότι, όπως έχουμε για το μέλλον *θέλω* / *θέλεις* κλπ. *ίνα γράψω* / *γράψεις* κλπ. → *θέλω γράψει*, *θα μπορούσε να σχηματιστεί* και για το παρελθόν *ἔχω γράψει* (πρβ. *είναι γραμμένο*), πρβ. και *θέλω γράψει* → *θα γράψω* (εύλογο, τυπικό), *μπορώ να γράψω* (δυνατότητα), *ίσως γράψω* (ενδεχόμενο), *γράψω δεν γράψω* (πιθανότητα).

Απο τη μεσαιωνική γραμματεία (Σετάτος 1984) συναντούμε: *στραφήν ήθελαν άπρακτοι και μ' εντροπήν μεγάλην | ούτε να φύγουν είχασιν· μέλλουσιν ν' αποθάνουν* (Διήγησις Βελισσαρίου στ. 204–205): *άν τό 'χεν μάθει πρότερον, άν τό 'χεν εγροικήσειν, | την βασιλείαν των Ρωμαιών κληρονομήσειν είχε* (στ. 354–355): *γράψειν είχα και πλεότερα...* (Γεωργιλάς, *Ιστορική εξήγησις περί Βελισσαρίου* στ. 45): *εί ούτως ποίσεις, βασιλεύς, εξαλαφρώσειν έχεις | τους πόνους του πτωχού, τυφλού αβελισσαρίου σου* (στ. 557–558): πρβ. και *κι ο φθόνος τον εκρήμνισεν κ' έχει το φώς χαϊμένον* (στ. 698–699): *άν είχαν έχει κάτεργα, καιρόν να τους εβγάλει, | απο του φόβου εφεύγασιν με εντροπή μεγάλη* (Ριμάδα περί Βελισσαρίου στ. 323–324): *άν τό 'χε μάθει πρότερον, άν τό 'χεν εγνωρίσει | την βασιλείαν τότε ούν είχε κληρονομήσει* (στ. 618–619): πρβ. *το κάστρον το καθολικόν ού δύναται παρθήναι* (στ. 313): *κάλλιον νά 'χα ξορισθην και νά 'χα πάν στα ξένα* (Σαχλίκης, *Γραφαί και σίχοι* στ. 307) κλπ. (βλ. Wagner 1874).

Απο τη νεοελληνική γραμματεία: *σάν ήθελες, μανούλα μου, νά 'χεις και γιό και νύφη | όντας σου πρωτοχτύπησε ας είχες της ανοίξει* (Της Λιογέννητης στ. 219–220, βλ. Πολίτης 1925, 105) • *και άν δέν τον εμπόδιζαν, ως ο Θεός γνωρίζει | βέβαια την κατέβαζε κι είχε το ξεφωνίσει | βέβαια την κρέμαζε κι είχε το φοβερήσει, επρόσταζε και πάραυτα την είχανε κρεμάσει* (Κ. Δαπόντες) • *Σ' ευχαριστώ! Κι αυτήν απόψε την βραδιά | μ' ελάφρυνες τα στήθη μου λιγάκι | Γιατι μου άδειασε η γεμάτη μου καρδιά | σάν σ' έχω γράψ' αυτό το τραγουδάκι!* (Γ. Βιζυηνός, *Προς την Σελήνην*)

Παρά την αμφισβητούμενη γνήσια δημόδη φύση του παρακειμένου *α'* (Α. Πιάνναρης κλπ.) και την απουσία του απο τις γραμματικές του Σ. Πορτίου και του Ν. Σοφianού, αυτός εμφανίζεται σε κείμενα χωρίς σχολειακή (λόγια) επίδραση, όπως στην κρητική δραματουργία, στον *Ερωτόκριτο*, σε μακεδονικές διαλέκτους (π.χ. του Βελβεντού: *σ' έχω δει τώρα*), σε ηπειρωτικές (π.χ. *πόσα κακά 'χεις κάμει*).

Απο τα παραπάνω μπορούμε να υποθέσουμε ότι η δημιουργία ενός ρηματικού τύπου για μιά σύγχρονη, ταυτόχρονη ενέργεια (ρηματικός τύπος σε *-οντας*, π.χ. *γράφο-*

ντας) οδήγησε στη δημιουργία και αντίστοιχων τύπων για το προτερόχρονο (*έχω γράψει*) και υστερόχρονο (*είναι να γράψω*), πρβ. και χρονολογία εμφάνισης.

10. Συμπεράσματα

Η βασική σημασία – λειτουργία του παρακειμένου *α'* της ΚΝΕ φαίνεται στις αντιθέσεις *γράφοντας – έχοντας γράψει*: σύγχρονο – προτερόχρονο (πρβ. και *όντας γραμμένος – έχοντας γραφτεί*), ενώ λείπει αντίστοιχος τύπος από το θέμα του αορίστου (παρά τους τύπους του Γ. Σκαρίμπα, όπως *γράψαντας* κλπ.), γι' αυτό και η διάκριση της όψης δέν επεκτείνεται και εδώ. Η σημασία του προτερόχρονου προστίθεται στη σημασία του υστερόχρονου, που εκφράζεται με το *είναι να* + ρήμα, και έτσι οργανώνονται οι συσχετιστικοί χρόνοι, αν θεωρήσουμε και τον παρακειμένο *β'* ως συγχρονική συσχέτιση. Η έκφραση συνεπώς της όψης στην ΚΝΕ εμφανίζει δύο βασικές κατηγορίες: την όψη της ρηματικής ενέργειας (*γράφω / έγγραφα – έγραψα, θα γράφω – θα γράψω*) και την όψη του συσχετισμού (προτερόχρονο – σύγχρονο / ταυτόχρονο – υστερόχρονο: *έχω γράψει / έχω γραφτεί – έχω γραμμένο / είμαι γραμμένος – είναι να γράψω / είναι να γραφτώ*).

Συμπεραίνοντας, μπορούμε να αναγνωρίσουμε ότι ο παρακειμένος *α'* είναι συσχετιστικός χρόνος του προτερόχρονου του παρόντος της εκφώνησης (και ο υπερσυντέλικος *α'* του προτερόχρονου του παρελθόντος, π.χ. *είχα βρει τη λύση όταν αυτός έψαχνε*, όπως και το *θα έχω* + απαρέμφατο το προτερόχρονο του μέλλοντος π.χ. *θα το έχω γράψει όταν θα γυρίσεις*), προς τον οποίο ο αόριστος, ως ανεξάρτητος στιγμικός χρόνος του παρελθόντος (εκτός των ιστορικών και διηγηματικών του λειτουργιών), βρίσκεται σε αντίθεση, εκφράζοντας το πρόσφατο, το σχεδόν ταυτόχρονο, την κατακλείδα (πρβ. τον οριστικό, επιβεβαιωτικό αόριστο) κλπ. Η ιδιαίτερη όψη του παρακειμένου και υπερσυντέλικου *α'* (ο παρακειμένος και υπερσυντέλικος *β'* δηλώνει, σε αντίθεση με αυτόν, το ταυτόχρονο και σύγχρονο και η έκφραση *είναι να* + ρήμα το υστερόχρονο) υποβάλλει χρονική αποστασιοποίηση (προοπτική του σήμερα: 'τώρα που το αναλογίζομαι'), το προτερόχρονο ιστορικής στιγμής ως προς το εκάστοτε παρόν (πρβ. *άν δέν μου το πείς, σ' έχω ξεγράψει* κλπ.), εμπειρία, τον χρόνο του αφηγητή, υφολογική φόρτιση (κυριολεξία – μεταφορά), πρβ. (κυρία στο λεωφορείο) *Ανοίξτε παρακαλώ! Αφου έχω πατημένο το... (φώς)... / αφου το πάτησα, δέν το έχω πατήσει*; (παραμένει το φως πατημένο... έκανα την ενέργεια πρόσφατα... έχει προηγηθεί η ενέργειά μου, δέν είναι δεδομένο); • (στην τηλεόραση) *αν βάλουν 1% στα προϊόντα τους, τα έχουν βγάλει τα λεφτά* (για κατασκευή έργου) • *τα... βρήκαν... τα έχουν βρει* (κατηγορηματικότητα).

Βιβλιογραφία

- Beckett, S. 1976. *I can't go on I'll go on. A Selection from Samuel Beckett's Work*. Επιμ. R. W. Siever. Νέα Υόρκη: Grove Press.
- Βελούδης, Γ. 1989. «Ο μεταγλωσσικός χαρακτήρας του παρακειμένου: παρακειμένος *α'*», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 10, 359–378.
- . 1990α. «Η απώλεια του σύνθετου παρακειμένου. Μια εναλλακτική υπόθεση», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 10, Παράρτημα, 143–154.
- . 1990β. «Ο μεταγλωσσικός χαρακτήρας του παρακειμένου: παρακειμένος *β'*», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 11, 195–214.

- . 1992. «Τα συστήματα ‘χρόνου – τρόπου – όψης’ και η υποκειμενικότητα», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 13, 485–504.
 Βλ. και Veloudis.
- Jannaris, A. 1897. *An Historical Greek Grammar*. Λονδίνο: Macmillan.
- Hedin, E. M. 1987. *On the Use of the Perfect and the Pluperfect in Modern Greek*. Διδ. Διατριβή, Πανεπιστήμιο Στοκχόλμης.
- Mackridge, P. 1985. *The Modern Greek Language*. Οξφόρδη: Oxford University Press.
- Μόζερ, Α. 1986. «Προβλήματα που προκύπτουν από τη χρονολογική εξέλιξη και τη συγχρονική χρήση του παρακειμένου», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 7, 149–161.
- . 1989. «Από τη σύνθεση στην ανάλυση: παρατηρήσεις στη διαχρονική εξέλιξη του παρακειμένου», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 9, 99–112.
- Νικολαΐδης, Α. 1991. «Γιώργος Βουγιουκλάκης: η παράδοση έκλειψη ενός σημαντικού συγγραφέως», *Διαβάζω* 263, 19–24.
- Πολίτης, Ν. Γ. 1925. *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*. Αθήνα: Εστία.
- Powers, J. 1995. *Φιλοσοφία και νέα φυσική*. Μτφρ. Τ. Κυπριανίδης & Τ. Τσιαντούλας. Επιμ. Α. Μπαλτάς. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Schwyzler, E. 1953. *Griechische Grammatik*, τ. 1. Μόναχο: Beck.
- Σετάτος, Μ. 1984. «Ο παρακειμένος στην κοινή νεοελληνική», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 4, 101–113.
- . 1993. «Ο νεοελληνικός παρακειμένος και η εξέλιξη του ρηματικού συστήματος», *ΕΕΦΣΠΘ, Περίοδος Β΄, Τεύχος Τμήματος Φιλολογίας* 3. Θεσσαλονίκη, ΑΠΘ, 483–522.
- . 1985. «Τροπικότητες του ρήματος στην κοινή νεοελληνική», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 6, 175–182.
- . 1996. «Οι διαθέσεις στην κοινή νεοελληνική», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 17, 202–215.
- . 2002. «Μιά περίπτωση γλωσσικής προοπτικής όταν η γλώσσα παρακολουθεί τα γεγονότα», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 22, 566–572.
- Τζάρτζανος, Α. 1946–1953. *Νεοελληνική σύνταξις (της κοινής δημοτικής)*, 2 τ. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Veloudis, G. 1994. «The Pragmatic Category Perfect», στο I. Philippaki-Warbuton κ.ά. (επιμ.), *Themes in Greek Linguistics: Papers from the First International Conference on Greek Linguistics, Reading, September 1993*. Άμστερνταμ & Φιλαδέλφεια: Benjamins, 129–136.
- Wagner, G. 1974. *Carmina Graeca Medii Aevi*. Λιψία: Teubner.
- Χατζιδάκις, Γ. 1905. *Μεσαιωνικά και νέα ελληνικά*, τ. 1. Αθήνα: Σακελλάριος.